

اثر توسعه بازارهای مالی بر توسعه بخش کشاورزی در استان کهگیلویه و بویراحمد

یعقوب انصاری^۱، سیدعلی حسینی یکانی^{۲*}

۱. دکتری مدیریت کسب و کار، دانشگاه آگراریان ارمنستان

۲. استادیار گروه اقتصاد کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری

(تاریخ دریافت: ۹۲/۲/۳۱ - تاریخ تصویب: ۹۲/۸/۵)

چکیده

بازارهای مالی به سبب نقش اساسی در گردآوری منابع از طریق پس اندازهای کوچک و بزرگ موجود در اقتصاد ملی، بهینه‌سازی گردش منابع مالی و هدایت آن‌ها به سوی مصارف و نیازهای سرمایه‌گذاری در بخش‌های مولد اقتصادی مورد توجه‌اند. با توجه به خصوصیت منحصربه‌فرد بخش کشاورزی استان کهگیلویه و بویراحمد و گسترش و توسعه بازارهای مالی در این استان، مطالعه حاضر با هدف بررسی اثر توسعه بازارهای مالی بر توسعه بخش کشاورزی در این استان و با بهره‌گیری از الگوی VAR صورت گرفته است. نتایج این پژوهش نشان داد اثر توسعه بازارهای مالی بر توسعه بخش کشاورزی مثبت است و متغیرهای بازار مالی تأثیر شایان توجهی در تغییرات آن دارند؛ بنابراین گسترش بازارهای مالی این استان از طریق توسعه اعتبارات بانکی و توانمندسازی بارس محصولات کشاورزی گامی مؤثر در توسعه بخش کشاورزی است.

واژه‌های کلیدی: بخش کشاورزی، توسعه بازارهای مالی، مدل VAR.

مقدمه

یکی از راهکارهای پیش روی کشورهای در حال توسعه به منظور فراهم‌آوردن بسترهای مناسب برای عبور از مرحله توسعه‌نیافتگی، بست و تعمیق بازارهای مالی است. بازارهای مالی از آن جهت اهمیت دارند که هزینه‌های مبادله در اقتصاد را از طریق تجهیز و تخصیص منابع مالی به حداقل رسانده‌اند و به تسریع فرایند پس‌انداز ملی منجر می‌شوند. از طریق ابزارها و نهادهای مالی می‌توان منابع مالی خرد و کلان در سطح جامعه را جمع‌آوری و با هدایت هدفمند آن‌ها به سمت سرمایه‌گذاری در بخش‌های اولویت‌دار، موجبات رشد و توسعه اقتصادی کشور را فراهم کرد (Nazarpour & Khazaei, 2012). بخش مالی مکمل بخش حقیقی اقتصاد است و عملکرد بهینه نظام اقتصادی در جامعه، منوط به

وجود دو بخش حقیقی و مالی کارا، مکمل، قدرتمند و تحت نظارت است. فعالیت این دو بخش در کنار یکدیگر شرط لازم و کافی برای یک نظام اقتصادی مطلوب محسوب می‌شود (Falahati et al., 2010).

با توجه به اینکه انباشت سرمایه یکی از مهم‌ترین منابع رشد مداوم اقتصادی یک کشور به شمار می‌رود، از طریق توسعه بازارهای مالی می‌توان فرایند تشکیل سرمایه را تسریع کرد (Samadi et al., 2007). توسعه مالی یک مفهوم چندوجهی است که افزون بر توسعه بخش بانکی، ابعاد دیگری چون توسعه بخش مالی غیر بانکی، توسعه بخش پولی و سیاست‌گذاری پولی، مقررات و نظارت بانکی، بازبودن بخش مالی و محیط نهادی را نیز در بر می‌گیرد (Jahangard & Asghari, 2011). هدف از توسعه بازارهای مالی که اکثر

بازارهای مالی و رشد اقتصادی در ایران و سیزده کشور منتخب در سال‌های ۱۹۹۸-۲۰۰۳ با استفاده از روش علیت گرنجر، آزمون ARDL و روش برآورد Panel Data پرداخته‌اند. در مجموع، نتایج آن‌ها نشان داد که رابطه بلندمدت بین بازار پول و رشد اقتصادی منفی است و بین بازار سرمایه و رشد اقتصادی کشور، هیچ رابطه بلندمدت معناداری وجود ندارد.

Shahbaz & Lean (2012) نقش توسعه بازار مالی را به همراه متغیرهای صنعتی‌شدن و شهرنشینی، در افزایش مصرف انرژی در کشور تونس در دوره‌های ۱۹۷۱-۲۰۰۸ با به‌کارگیری تکنیک الگوی خود رگرسیون مطالعه کرده‌اند. نتایج نشان داد یک رابطه علیت بلندمدت بین توسعه بازار مالی و مصرف انرژی، مصرف انرژی و رشد اقتصادی، صنعتی‌شدن و شهرنشینی وجود دارد.

Sadrosky (2010) در مطالعه‌ای، اثر توسعه بازارهای مالی بر رشد تقاضای انرژی را با استفاده از داده‌های ترکیبی و روش گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) برای ۲۲ اقتصاد در حال ظهور در بازه زمانی ۱۹۹۰-۲۰۰۸ مطالعه کرده است. نتایج بیانگر آن بود که یک رابطه علیت یک‌سویه از شاخص توسعه بازار مالی به مصرف انرژی وجود دارد و مصرف انرژی در بلندمدت از توسعه بازار مالی تأثیر می‌پذیرد، اما تأثیرگذاری آن در کوتاه‌مدت ناچیز است.

Lee and Chang (2009) در پژوهشی با استفاده از داده‌های 37 کشور در دوره زمانی ۱۹۷۰-۲۰۰۲، نقش بازار مالی را در تأثیرگذاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی بررسی کردند. در این تحقیق، آن‌ها با استفاده از روش تصحیح خطا و همجمعی به این نتیجه رسیدند که در بلندمدت تأثیر توسعه بازار مالی بر رشد اقتصادی بیشتر از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است.

Howells & Soliman (2003) رابطه بین توسعه بازار سهام و رشد اقتصادی را برای چهار کشور شیلی، کره، مالزی و فیلیپین با استفاده از مدل VAR بررسی کردند و دریافتند که گسترش بازار سهام با بالاترین کارایی و بهره‌وری سرمایه‌گذاری، سبب افزایش رشد اقتصادی در این چهار کشور شده است.

King & Levine (1993) اثر سطح توسعه مالی بر رشد اقتصادی، انباشت سرمایه و رشد بهره‌وری را برای هشتاد کشور و در سال‌های ۱۹۶۰-۱۹۸۹ بررسی کردند. نتایج آن‌ها بیانگر آن است که در حرکت از کشورهای با میزان رشد

کشورهای در حال توسعه در دهه‌های اخیر آن را دنبال کرده‌اند، تحرک‌بخشیدن به بازارهای مالی و بهبود کارایی استفاده از منابع مالی بوده است. تجربه بسیاری از کشورهای صنعتی نشان می‌دهد که بازارهای مالی این کشورها همپای رشد و توسعه اقتصادی آن‌ها تکامل و گسترش یافته است و این امر به نوبه خود، بر روند رشد بلندمدت آن‌ها آثار مثبتی داشته است (Mousavi & Nematpour, 2012).

آثار توسعه بازارهای مالی بر سرمایه‌گذاری و توسعه در بخش کشاورزی یکی از مهم‌ترین مباحثی است که به توجه ویژه نیازمند است و به پیشرفت اقتصاد، افزایش سرمایه‌گذاری، توسعه کشاورزی و افزایش سطح رفاه کشاورزان و سطح درآمد آن‌ها منجر می‌شود. بخش کشاورزی در ایران، بخشی بنیادی است و سهم بالایی در تولید ناخالص داخلی کشور دارد. واضح است که سرعت و سهولت دسترسی به منابع مالی یکی از ملزومات سرمایه‌گذاری و توسعه این بخش است (Ansari et al., 2012). با توجه به خصوصیت منحصربه‌فرد بخش کشاورزی استان کهگیلویه و بویراحمد و گسترش و توسعه بازارهای مالی در این استان، مطالعه حاضر با هدف بررسی آثار توسعه بازارهای مالی بر بخش کشاورزی در استان کهگیلویه و بویراحمد صورت گرفته است.

مطالعات زیادی در زمینه اثر توسعه بازارهای مالی بر برخی از متغیرهای اقتصادی مانند رشد اقتصادی، انرژی و سرمایه انجام گرفته است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود. Falahati et al. (2010) رابطه توسعه بازار مالی و تورم را با استفاده از داده‌های سالیانه در دوره زمانی ۱۳۵۷-۱۳۸۶ برای بازار پول و بازار سرمایه و با استفاده از مدل اقتصادسنجی طراحی‌شده از سوی لویین و اسمیت بررسی کرده‌اند. نتایج آن‌ها نشان داد که رابطه‌ای منفی بین تورم و توسعه شاخص‌های مالی در بازار پول و یک رابطه مثبت بین این دو در بازار سهام وجود دارد.

Khataee & Mousavi (2008) مؤثر بودن سطح توسعه بازارهای مالی کشورها را در اثرگذاری نوسان نرخ ارز بر رشد اقتصادی با به‌کارگیری میانگین‌های پنج‌ساله داده‌های مربوط به ۶۹ کشور و مدلسازی آن در قالب Panel Data بررسی کرده‌اند. نتایج این پژوهش نشان داده است که در سطوح پایین توسعه بازارهای مالی، اثر نوسانات نرخ ارز بر رشد اقتصادی منفی بوده است و در سطوح بالا این اثر حتی می‌تواند مثبت باشد.

Samadi et al. (2007) به بررسی رابطه بین توسعه

الگو به دو دسته درونزا و برونزا طبقه‌بندی می‌شوند. وی منتقد دسته‌بندی متغیرها به برونزا و درونزا بود و اظهار کرد در سیستم معادلات همزمان، همه متغیرها به‌طور همزمان تعیین نمی‌شوند و قضاوت در زمینه برونزا یا درونزایی آن‌ها صحیح نیست. برای رفع این نقیصه سیستم معادلات همزمان، همان‌گونه که اشاره شد، Sims مدل خودتوضیح‌برداری را معرفی کرد. در مدل خودتوضیح‌برداری تمامی متغیرها به جز متغیرهای عرض از مبدأ و روند و مجازی، درونزا هستند؛ بنابراین مشکل تفکیک متغیرهای درونزا و برونزا در این مدل‌ها مرتفع می‌شود. این‌گونه مدل‌ها به دلیل آنکه تمامی متغیرهای سمت راست از پیش تعیین شده‌اند، با روش OLS قابل برآورد هستند. به‌ویژه در مواردی که تعداد متغیرهای با وقفه مساوی باشند، روش OLS در تخمین ضرایب به‌خوبی روش‌های برآورد سیستمی، همانند روش OLS دو مرحله‌ای و روش رگرسیون به ظاهر نامرتبط (Seemingly Unrelated Regression) است (Soheili, 2012). برای بررسی روابط ممکن میان توسعه بازارهای مالی و توسعه اقتصادی بخش کشاورزی در استان کهگیلویه و بویراحمد از مدلی به شکل زیر استفاده می‌شود (Parivash & Torkamani, 2007).

$$Y_t = A_0 + \sum_{i=1}^k A_1 Y_{t-i} + \sum_{i=1}^k A_2 Z_{t-i} + \sum_{i=1}^k A_3 k_{t-i} + \sum_{i=1}^k A_4 N_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$Z_t = B_0 + \sum_{i=1}^k B_1 Z_{t-i} + \sum_{i=1}^k B_2 Y_{t-i} + \sum_{i=1}^k B_3 k_{t-i} + \sum_{i=1}^k B_4 N_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

پارامترهای یک مدل VAR بیش از اندازه است و بسیاری از آن‌ها از لحاظ آماری معنادار نیستند و آماره t مربوط به تک تک ضرایب ابزار مناسبی برای حذف یا کاهش متغیرها به شمار نمی‌آید. Sims (1980) معتقد است اگر متغیرها ریشه واحد داشته باشند، نباید تفاضل آن‌ها را در سیستم وارد کرد. در واقع، استدلال وی این است که با تفاضل‌گیری، اطلاعاتی را که نشانگر وجود همجمعی میان متغیرهاست از دست می‌دهیم؛ بنابراین نیازی به روند زدایی نیست (Enders, 1995). هاروی نیز اشاره می‌کند که باید متغیرهای مدل VAR را در سطح برآورد کرد، اگرچه این سری‌ها ساکن نباشند؛ زیرا نتایج داده‌های تبدیلی (مثل تفاضل‌گیری مرتبه اول) رضایت‌بخش نیست (Gujarati, 1998). در این مدل‌ها، انتخاب درست تعداد وقفه‌ها مسئله‌ای

پایین‌تر به کشورهای با میزان رشد بالاتر، اهمیت بانک‌های تجاری از بانک مرکزی بیشتر است و سهم بخش خصوصی از اعتبارات بیشتر است. همچنین، دریافتند ارتباط قوی بین شاخص‌های توسعه اقتصادی و سه شاخص اقتصادی وجود دارد.

مواد و روش‌ها

مدل استفاده‌شده در این مطالعه الگوی خودرگرسیون برداری است. در واقع، یکی از مشهورترین مدل‌های غیر ساختاری چندمتغیره، الگوی خودتوضیح‌برداری یا (Vector autoregressive mode VAR) است. در مدل VAR متغیر سمت چپ، برداری از متغیرهای سری زمانی است که هر یک از آن‌ها بر حسب وقفه‌های خود و وقفه‌های سایر متغیرهای الگو تعریف شده‌اند. مدل خودتوضیح‌برداری در حالت کلی به شکل زیر نمایش داده می‌شود:

$$Y_t = A_1 Y_{t-1} + A_2 Y_{t-2} + \dots + A_p Y_{t-p} + \varepsilon_t \quad (1)$$

در رابطه بالا، ماتریس‌های مربع A_1 تا A_p ماتریس‌های ضرایب، Y_t بردار متغیرها، p تعداد وقفه و ε_t بردار جملات اخلال است (Noforesti, 2006). Sims (1980) پس از انتقاد از سیستم معادلات همزمان، مدل خودتوضیح‌برداری را معرفی کرد. در برآورد سیستم معادلات همزمان، متغیرهای

در روابط بالا، Y_t ارزش افزوده بخش کشاورزی استان (به عنوان متغیر توسعه کشاورزی)، Z_t شاخص توسعه بازارهای مالی (شامل اعتبارات پرداخت‌شده بانک کشاورزی به بخش کشاورزی و ارزش معاملات بازار بورس مربوط به استان) است. N_t و k_t نیز به ترتیب نیروی کار و موجودی سرمایه در بخش کشاورزی هستند (از آنجا که متغیرهای نیروی کار و موجودی سرمایه در بخش کشاورزی در توسعه این بخش نقش مهمی ایفا می‌کنند، این دو متغیر نیز در مدل وارد شده‌اند).

هدف از تخمین این نوع مدل‌ها، حصول روابط متقابل اساسی موجود میان متغیرهاست و در عمل هیچ‌گونه مانعی برای واردکردن تعداد زیادی از متغیرها و همچنین حذف یا کاهش پارامترهای موجود صورت نمی‌گیرد؛ بنابراین تعداد

VAR غالباً دشوار است، در عمل تابع عکس‌العمل ضربه (IRF) (Implus Response Function) تخمین زده می‌شود. در واقع، از تابع عکس‌العمل برای بررسی چگونگی واکنش متغیر وابسته توسط شوک وارد شده به هریک از معادلات مدل استفاده می‌شود و مهم‌ترین بخش تحلیل VAR را تشکیل می‌دهد (Gujarati, 1998). در این روش، در یک لحظه به یکی از متغیرهای مورد نظر در مدل، شوکی - به اندازه خطای معیار آن متغیر - وارد می‌شود و سپس تأثیر آن بر روی سایر متغیرهای درون سیستم تا رسیدن به وضعیت تعادلی تعقیب می‌شود. برای تشریح بهتر این مطلب، مدل زیر را در نظر بگیرید:

$$Y_t = \alpha_{10} + \alpha_{11}Y_{t-1} + \alpha_{12}Y_{t-2} + \alpha_{13}X_{t-1} + \alpha_{14}X_{t-2} + \varepsilon_1 \quad (4)$$

$$X_t = \alpha_{20} + \alpha_{21}Y_{t-1} + \alpha_{22}Y_{t-2} + \alpha_{23}X_{t-1} + \alpha_{24}X_{t-2} + \varepsilon_2 \quad (5)$$

معاملات بورس هستند که به ترتیب از بانک کشاورزی استان کهگیلویه و بویراحمد و سازمان بورس اخذ شده است. همچنین، داده‌های مربوط به ارزش افزوده بخش کشاورزی و نیروی کار و موجودی سرمایه از سازمان جهاد کشاورزی به دست آمده است. دوره زمانی این مطالعه سال‌های ۱۳۵۳-۱۳۸۶ است و برای تحلیل از نرم‌افزار Eviews 7 استفاده شده است.

نتایج و بحث

بررسی مانایی سری‌ها یکی از مراحل مهم مطالعات مربوط به سری‌های زمانی است. در این پژوهش، برای بررسی مانایی از آزمون دیکی-فولر تعمیم‌یافته (ADF) استفاده شده است. نتایج آزمون بیانگر مانایی همه متغیرها در سطح است (جدول ۱)؛ بنابراین می‌توان از الگوی VAR استفاده کرد.

بسیار اساسی است؛ زیرا اگر تعداد وقفه‌ها کم باشد، مدل دارای خطای تصریح شده است و اگر تعداد این وقفه‌ها بیش از اندازه بزرگ باشد، درجه آزادی کاهش می‌یابد. همانند مدل‌های تک‌متغیره، مدلی انتخاب می‌شود که کمترین مقدار آماره‌های AIC و SBC را داشته باشد. برای اطمینان از اینکه مقایسه مدل‌ها به درستی صورت پذیرفته است، باید از تعداد مشاهده‌های یکسانی برای تخمین تک‌تک معادلات استفاده شود (Shirin Bakhsh & Khansari, 2005).

تابع عکس‌العمل آنی و تجزیه واریانس، ابزار مؤثری برای بررسی روابط بین متغیرهای اقتصادی به شمار می‌روند. از آنجا که تعبیر و تفسیر ضرایب تکی در مدل‌های تخمینی

حال اگر جمله‌های اخلال ε_1 و ε_2 ناهمبسته باشند، نشانگر تغییرات ناگهانی Y_t و ε_2 نشانگر تغییرات ناگهانی X_t است. در این صورت، تابع واکنش نسبت به تغییرات مربوط به ε_2 ، نشانگر اثر شوک به اندازه یک انحراف معیار در X_t بر روی مقادیر جاری و آینده X_t و Y_t است. تجزیه واریانس (Variance Decomposition) نیز روشی برای تجزیه و تحلیل آثار متقابل پویای شوک‌های ایجاد شده ارائه می‌دهد. از تجزیه واریانس به عنوان ابزاری برای تحلیل عملکرد پویای کوتاه‌مدت استفاده می‌شود. با این ابزار می‌توان سهم بی‌ثباتی هر متغیر در مقابل شوک وارده به هریک از متغیرهای دیگر الگو را مشخص کرد. این روش قدرت نسبی زنجیره علیت گرنجر یا درجه برونزایی متغیرها را ماورای دوره نمونه اندازه‌گیری می‌کند (Lotfalipour et al., 2010).

در مطالعه حاضر، داده‌های شاخص توسعه بازار مالی، شامل اعتبارات (پرداخت شده به بخش کشاورزی) و ارزش

جدول ۱. نتایج آزمون ADF در سطح متغیرها

نام متغیر	علامت	آماره ADF در سطح داده‌ها	مقدار بحرانی مک‌کینون*	وضعیت
پرداخت اعتبارات	FP	-۲/۵۵	-۱/۹۵	بدون عرض از مبدأ
ارزش معاملات	E	-۲/۵۲	-۱/۶۱	بدون عرض از مبدأ
نیروی کار	N	-۵/۶۴	-۲/۹۵	با عرض از مبدأ
سرمایه	K	-۲/۵۵	-۱/۹۵	بدون عرض از مبدأ
ارزش افزوده بخش کشاورزی	GDP	-۵/۷۲	-۲/۹۵	با عرض از مبدأ

مأخذ: یافته‌های تحقیق * معنی‌داری در سطح ۵ درصد

نمونه‌های با حجم زیاد و شوارتز-بیزین (SBC) در نمونه‌های با حجم کم هستند. در مطالعه حاضر، با توجه به اینکه حجم نمونه داده‌ها کم است، با استفاده از معیار شوارتز-بیزین وقفه بهینه ۱ انتخاب شده است. نتایج برآورد معادله مربوط به ارزش افزوده بخش کشاورزی (معادله ۲) در جدول ۲ نشان داده شده است.

قبل از برآورد مدل، لازم است طول وقفه‌هایی که در الگو وارد می‌شوند، مشخص شود تا بتوان اطمینان حاصل کرد که جملات خطا خصوصیات کلاسیک را دارند؛ به عبارتی همبستگی پیاپی نداشته باشند، دارای توزیع نرمال با میانگین صفر و واریانس δ^2 باشند و مستقل از یکدیگر توزیع شده باشند. برای تعیین وقفه مناسب از معیارهای مختلفی استفاده می‌شود، که از متداول‌ترین آن‌ها معیار آکائیک (AIC) در

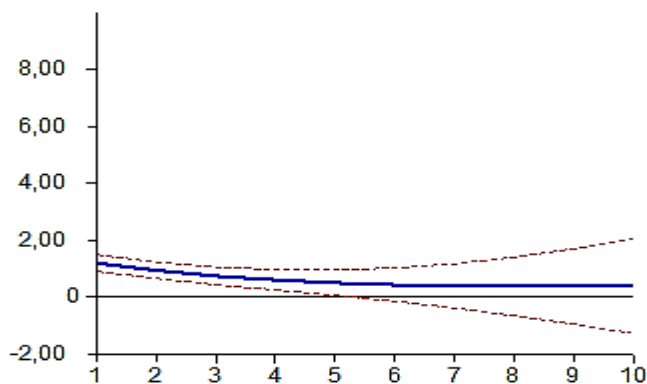
جدول ۲. نتایج تخمین معادله مربوط به ارزش افزوده بخش کشاورزی (معادله ۲)

متغیرهای توضیحی	ضرایب	خطای معیار
FP(-1)	۰/۸۳	(-۰/۱۱)*
E(-1)	۰/۱۹	(-۰/۰۵)*
N(-1)	۰/۲۷	(-۰/۰۴)
K(-1)	۰/۱۲	(-۰/۲۳)*
GDP(-1)	۰/۳۴	(-۰/۳۹)*
C	-۹۹/۴۱	(۸۱/۷۵)
SBC = ۱۵/۸۲	F = ۹۶۵/۶۰	R ^۲ = ۰/۸۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق * معنی‌داری در سطح ۵ درصد

کشاورزی نسبت به تکانه‌های پرداخت اعتبارات و ارزش معاملات، در نمودارهای ۱ و ۲ نشان داده شده است.

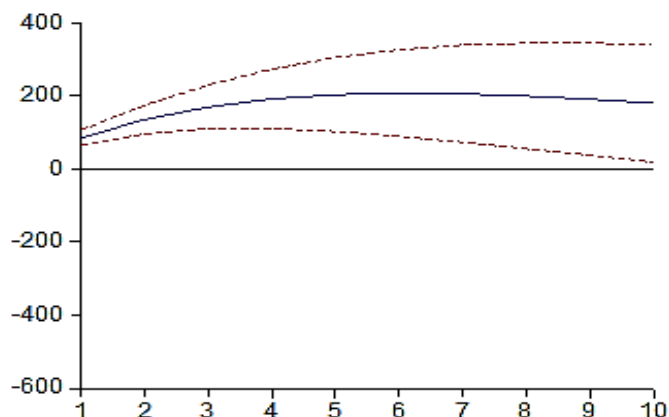
مقدار ضریب تعیین تعدیل‌شده در جدول ۲، نشانگر برازش خوب مدل و همچنین آماره F بیانگر معنی‌داری کل مدل است. واکنش تابع عکس‌العمل ارزش افزوده بخش

نمودار ۱. واکنش تابع عکس‌العمل ارزش افزوده کشاورزی به تکانه‌های ارزش معاملات
مأخذ: یافته‌های تحقیق

دوره پنجم مثبت و بعد از آن معنادار نیست. براساس نمودار ۲، واکنش ارزش افزوده بخش کشاورزی به پرداخت اعتبارات در بلندمدت مثبت و از لحاظ آماری نیز معنی‌دار است.

واکنش و عکس‌العمل ارزش افزوده بخش کشاورزی به تکانه‌های ارزش معاملات در طول یک دوره ده ساله (نمودار ۱)، مثبت و در بلندمدت ثابت است. از لحاظ آماری نیز تا

نمودار ۲. واکنش تابع عکس‌العمل ارزش افزوده کشاورزی به تکانه‌های پرداخت اعتبارات
مأخذ: یافته‌های تحقیق

دوره ده و سهم مربوط به ارزش معاملات، از ۹۸ درصد در دوره یک به ۵۰ درصد در دوره ده کاهش یافته است؛ بنابراین بیشترین تغییرات مربوط به پرداخت اعتبارات است.

نتایج تجزیه واریانس مربوط به ارزش افزوده بخش کشاورزی، در جدول ۳ نشان داده شده است. نتایج بیانگر آن است که تغییرات سهم تسهیلات پرداختی در ارزش افزوده بخش کشاورزی از ۹۶ درصد در دوره یک به ۴ درصد در

جدول ۳. نتایج تجزیه واریانس مربوط به ارزش افزوده کشاورزی استان کهگیلویه و بویراحمد

E	FP	دوره
۹۸/۷۰	۹۶/۷۴	۱
۹۵/۷۱	۷۵/۶۵	۳
۸۹/۱۴	۳۴/۱۸	۵
۸۷/۲۰	۱۳/۸۸	۷
۵۹/۷۵	۶/۰۱	۹
۴۹/۹۴	۴/۰۷	۱۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تغییرات کوتاه‌مدت ارزش افزوده بخش کشاورزی دارند. با توجه به وجود آثار مثبت بازارهای مالی بر رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی، برای گسترش بازارهای مالی کشور توصیه می‌شود تصدی دولت بر بانک‌ها کاهش یابد و با ایجاد فضای رقابتی در سیستم بانکی کشور و کارآمد کردن میزان بهره، زمینه توسعه اعتبارات بانکی به بخش کشاورزی فراهم شود. با توجه به اینکه بورس یکی از اجزای اصلی بازار مالی کشور است، توسعه بازارهای سهام می‌تواند در توانمندساختن بازارهای مالی کشور و به تبع آن رشد اقتصادی نقش مؤثری ایفا کند. به علاوه، شناسایی مشکلات موجود در بورس و اقدام برای رفع آن‌ها، گام دیگری برای توسعه بازار مالی به شمار می‌رود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

مطالعه حاضر با هدف بررسی اثر توسعه بازارهای مالی بر توسعه بخش کشاورزی، در استان کهگیلویه و بویراحمد صورت گرفته است. در این راستا، از مدل VAR استفاده شده است. نتایج توابع عکس‌العمل متحرک، نشان داد واکنش و عکس‌العمل متغیرهای ارزش افزوده بخش کشاورزی به شوک‌های بازار مالی مثبت است؛ به عبارت دیگر، عکس‌العمل ارزش افزوده بخش کشاورزی به تکانه‌های ارزش معاملات بورس و اعتبارات پرداخت شده به بخش کشاورزی در طول یک دوره بلندمدت مثبت است. نتایج تجزیه واریانس نیز حکایت از این دارد که متغیرهای بازار مالی تأثیر شایان توجهی در

REFERENCES

- Ansari, Y., Hosseini-Yekani, S.A. and Mahdavinia, S. H. (2012). Development of agricultural sector through an increase in investment and relying on credit & finance firms from the viewpoint of credit & finance experts and farmers of Kohgiluyeh & Boyer-Ahmad province, life science journal, 9(3): 1933- 1941.
- Enders, Walter. (1995). Applied Econometric Time Series, John Wiley & Sons, Inc; USA.
- Felahati, A., Soheili, K. and Nouri, F. (2010). The inflation effect on performance of financial markets in Iran, Journal of economic researches, 12, 133-163. (In Farsi)
- Gujarati, D. (1998). Basic Econometrics, Abrishami, H. (trans), Tehran University Press, Tehran. (In Farsi)
- Howells, p., Soliman, A. (2003). Endogenous Growth Models and Stock Market Development: Evidence from Four Countries.
- Jahangard, E. and Ali Asghari, S. (2011), Financial development effects on monetary policy efficiency in developed and developing countries, Quarterly Journal of Economic Modeling, 4, 147-169. (In Farsi)
- Khataee, M. and Mousavi, N.S. (2008). Effect of exchange rate fluctuations on the economic growth given the level of financial market development, Iranian Journal of Economic Research, 10(37), 1-1. (In Farsi)
- King, R., Levine, R. (1993). Finance and Growth: Schumpeter Might be Right, Quarterly Journal of Economics, No. 108, 717-738.
- Lee, Ch-Ch., Chang, Ch-P. (2009). FDI, financial development, and economic growth: international evidence. Journal of Applied Economics, Volume 12, Issue 2, Pages 249-271.
- Lotfalipour, M.R., Azarinfar, Y. and Dadras, A. (2010). Liberalization of Trade and its Effects on the Agriculture Sector of Iran, Journal of Economics and Agricultural Development, 23(2), 87-94. (In Farsi)
- Mousavi, M.H. and Nematpour, M. (2012). The Effect of Financial Liberalization on the Stock Market in Iran, Quarterly Journal of Economic Modelling, 5(4), 21-39. (In Farsi)
- Nazarpour, M. and Khazaei, A. (2012), The analysis and rating of exchange based participation securities in secondary markets, Journal of Economic Essays, 9(17), 139-166. (In Farsi)
- Noferesti, M. (2006). Econometrics and Unit root. Rasa Press. 211pp. (In Farsi)
- Parivash, Gh. and Torkamani, J. (2007). Effect of developing financial markets on agricultural growth, 6th IAES conference, University of Mashhad, Iran, 30-31 October. (In Farsi)
- Sadrosky, P. (2010). The Impact of Financial Development on Energy Consumption in Emerging Economics, Energy Policy.
- Samadi, S, Nasrollahi, Kh, and Karamalyan Sichanii, M. (2007). The relationship between financial development and economic growth, Journal of Economic Research, 3, 1-16. (In Farsi)
- Sims, C.A. (1980). Macroeconomics and Reality. Econometrica, 1-48.
- Shahbaz, M., Lean, H. (2012). Does Financial Development Increase Energy Consumption? The Role of Industrialization and Urbanization in Tunisia, Energy Policy, Vol. 40, PP. 473-479.
- Shirin Bakhsh, Sh. and Khansari, Z. (2005). Application of Eviews in Econometrics, Institution of Econometrics Research, Tehran. (In Farsi)
- Soheili, K. (2002). Comparative effects of energy demand models, Research Magazine of Imam Sadegh University, (15): 111-139. (In Farsi)